

СЕКЦІЯ 2
РОЗВИТОК ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Заїка Юрій Олександрович,
професор кафедри цивільного
права і процесу Національної
академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
професор

ВИКОРИСТАННЯ ТАБУЙОВАНОЇ ЛЕКСИКИ І ПРАВО
НА ЗАХИСТ ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ

Відповідно до ст. 3 Конституції України честь та гідність людини визнаються вищими соціальними цінностями. Право на повагу до честі та гідності фізичної особи закріплює ст. 297 Цивільного кодексу України.

Вітчизняне законодавство не містить визначення понять гідності, честі чи ділової репутації, оскільки вони є морально-етичними категоріям, яким закон надає значення самостійних об'єктів судового захисту.

Водночас в постанові Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» зазначено, що під гідністю, зокрема, слід розуміти визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності, з честю пов'язується позитивна соціальна оцінка особи в очах оточуючих, яка ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) загальноприйнятим уявленням про добро і зло.

Останніми роками зусиллями певного кола осіб, у тому числі і публічних політиків, зростає кількість позовів, пов'язаних із захистом честі та гідності осіб у зв'язку із використанням опонентами образливих слів чи висловів, тобто вживанням *табуйованої* лексики (лайливих слів, вульгаризмів, *обсценної* лексики), яка протиставляється лексичного фонду літературної мови. *Образливі вислови* - це вживання непристойних, лайливих слів і фразеологізмів, які і принижують честь та гідність потерпілого, або в яких дається непристойна

оцінка особистим якостям чи поведінці потерпілого в формі яка різко суперечить суперечать правилам поведінки, прийнятим у суспільстві. Негативною слід вважати інформацію, в якій стверджується про порушення особою, зокрема, норм чинного законодавства, вчинення будь-яких інших дій (наприклад, порушення принципів моралі, загальноновизнаних правил співжиття, неетична поведінка в особистому, суспільному чи політичному житті тощо) і яка, на думку позивача, порушує його право на повагу до гідності, честі чи ділової репутації.

Саме юридична лінгвістична експертиза повинна дати відповідь чи має місце непристойна форма вживання слів і чи є вжиті слова і вирази образливими для особи. Об'єктом дослідження може бути як рукописний текст, так і текст, який з'явився в мереже Інтернет, або усного мовлення (промови, виступи, інтерв'ю та ін.)

Від образливих висловів слід відмежовувати *описові вислови* та *оціночні судження*. Описові вислови містять відомості про факти і події та підлягають перевірці на відповідність дійсності. Описові вислови не можуть бути образливими, але вони можуть бути спростовані, якщо вони не відповідають дійсності. Оціночні судження характеризують об'єкт. Вони можуть бути негативно-оцінними і позитивно-оцінними. Відповідно до ч. 2 ст. 47-1 Закону України «Про інформацію» оціночними судженнями, за винятком образи чи наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, зокрема критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, з огляду на характер використання мовних засобів, зокрема гіпербол, алегорій, сатири. Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості.

Такими можуть розглядатися порівняння з відомими літературними чи казковими персонажами: пустими базікалами - *Голохвастовим* та *Маніловим*, користолюбцями - *Калиткою* та *Собакевичем*, скнарами - Гобсеком, *Плюшкіним*, *Пузирем*, недалекоглядними - *Митрофанушкой* та *Угрюм-Бурчєєвим*, зразками лицемірства - Іудушкою Головлєвим та Урією Гіпп;

Проте оціночні висловлення неприпустимі, якщо в них містяться лайливі, *обсценна* лексика, яка прямо характеризує

конкретну фізичну особу. На практиці традиційно виділяють наступні категорії слів і виразів, адресованих конкретній особі, які, як правило, є образливими:

- нецензурні слова та вирази, якими характеризують особу;

- слова і вирази, що позначають антигромадську, протиправну соціально негативну діяльність: **зрадник**; сепаратист, повія, злодій;

- слова, що негативно оцінюють особисті якості особи в цілому - **мерзотник, негідник, паскуда, стерво**;

- зоосемантичні метафори, які відсилають до назв тварин, птахів, ссавців і підкреслюють негативні риси характеру, зовнішності чи поведінки особи - **осел, свиня (свинюка), корова, жаба, гієна, пацюк, дятел**;

- неологістичні утворення негативного характеру : **«колоради», «сєпари», «ватники», «коммуняки», «прихватизатори»;**

- слова, які містять специфічний, образливий зміст - **«півник», «блакитний», «готельна дівчинка»; «хлопчик за викликом»;**

- натяк на нетрадиційну орієнтацію, висловлений у непристойній формі;

- порівняння з одіозними, тобто відомими своїми негативними

властивостями особами, які викликають негативне сприймання - **Іудою, Онопрієнко, Берія**;

- назви деяких професій, які можуть вживатися в переносному значенні: **«м 'ясник», «бухгалтер», «лісоруб»;**

- дієслова з осудливим значенням або прямою негативною оцінкою - **«нагріб», «заграбастав», «нахапав»;**

Юридична лінгвістична експертиза тексту, перш за все, виходить з того, що для образи необхідні дві ознаки: а) факт приниження честі і гідності, б) непристойна форма такого приниження. Непристойна форма приниження - словесна образа, для досягнення мети якої використовується негативно емоційно-оцінна лексика. З лінгвістичної точки зору непристойна форма - це наявність висловлювань на адресу громадянина, що містять образливі, непристойну лексику та

фразеологію, яка ображає суспільну мораль, порушує норми громадських пристойності.

У таких експертизах висновки ґрунтуються на ретельному вивченні значення і стилістичного забарвлення слів і словосполучень сучасної мови, враховуючи їх можливе використання для приниження честі та гідності конкретної особи, виражених в непристойній формі. Однією із найскладніших проблем лінгвістичної експертизи є з'ясування істинних намірів автора висловлення, а, з іншого боку, оцінка інтерпретації цього висловлення особою, яка вважає себе ображеною.

Використання образливих слів і виразів повинно бути прямо адресовано конкретній особі з метою приниження її як політика, представника правоохоронних органів, фахівця, спортсмена, члена сім'ї в очах присутніх осіб чи осіб, які зможуть ознайомитися з цими словами чи висловами, в яких дається узагальнююча оцінка особистості.

Експерти-лінгвісти досліджують етимологію слів, зміст словосполучення в певному контексті, встановлюють чи містить текст негативну інформацію про особу, в якій формі (твердження чи оціночного судження) подано інформацію, чи є підстави вважати, що судження виражено в брутальній, принизливій або непристойній формі і за своїм характером є образливим для конкретної особи.

Не можна погодитися із твердженням одного із державних службовців, який публічно назвав колишнього високого посадовця «покидьком», пояснивши при цьому, що «покидьок» за словником української мови це - «морально розкладені люди, декласовані, злочинні елементи суспільства, непотрібна, негідна людина і таке інше», відповідно, він «вжив «цензурне, мало того, адекватне слово». Якої б негативної оцінки не заслуговувала особа, суб'єктивна думка, висловлена в брутальній, принизливій образливій лексиці може становити склад цивільного правопорушення.

Слово чи вислів є образливим, якщо вони застосовуються з метою публічно принизити особу. Так, один із провідних вітчизняних баскетбольних клубів має назву «Черкаські мавпи». Зрозуміло, що в даному випадку використання цього

словосполучення до гравців клубу не може вважатися образливим.

Судова лінгвістична експертиза може проводитися комплексно з комп'ютерно-технічною експертизою, фоноскопичною та ін. Обґрунтований висновок експерта, який базується на напрацюваннях юридичної лінгвістики повинен стати надійним доказом у суді по справах про захист честі та гідності особи.